

ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΚΑΙ ΒΙΑ: ΕΚΛΕΚΤΙΚΕΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΕΣ*

Συνήθως διατυπώνεται η άποψη ότι η τηλεόραση δεν ευθύνεται για τις ειδησεογραφικές σκηνές βίας τις οποίες μεταδίδει καθημερινά, αφού αποτελεί, όπως λέγεται, μόνο τον καθρέφτη των γεγονότων, αναμεταδίδοντας απλώς τις σκηνές της πραγματικότητας γύρω μας. Η άποψη όμως αυτή είναι προφανώς λανθασμένη, διότι από την πληθώρα των ειδήσεων που φθάνουν έως τα γραφεία σύνταξης ενός τηλεοπτικού καναλιού μεταδίδονται, όπως είναι γνωστό, οι λιγότερες (περίπου το 1/10) και μάλιστα αυτές που μπορούν να κεντρίσουν και να εξάψουν τη φαντασία του τηλεθεατή, συνήθως δηλ. ειδήσεις και σκηνές που έχουν σχέση με τη βία, τις καταστροφές και το έγκλημα, μια και οι ειδήσεις αυτές «πουλάνε», ανεβάζοντας το ποσοστό θεατότητας του καναλιού. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι σύμφωνα με μετρήσεις που έγιναν στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής από τον *Gerbner*, ενώ τα εγκλήματα βίας στην πραγματικότητα δεν ξεπερνούν συνήθως το 10% του συνόλου των εγκληματικών πράξεων, οι σκηνές βίας που μεταδίδονται από την αμερικανική τηλεόραση υπερβαίνουν το 75%¹. Προκύπτει επομένως ότι η τηλεόραση δεν αναμεταδίδει απλώς μια πραγματικότητα, αλλά εστιάζει την προσοχή της σε ορισμένες μόνο πλη-

* Πρώτη δημοσίευση: Πρακτικά του 1^{ου} Νομικού Συνεδρίου του Συλλόγου Αποφοίτων Κολλεγίου Αθηνών (Σ.Α.Κ.Α.), στον συλλογικό τόμο «Δικαιοσύνη και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης», Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας, 1995, 159-163.

1. Βλ. Βασ. Βουϊδάσκη, *Η τηλεοπτική βία και επιθετικότητα και οι επιδράσεις τους στα παιδιά και στους νέους*, Αθήνα: Γρηγόρης, 1992 (και στη νεότερη έκδοση 1995), σελ. 122 επ., όπου και πλήρης κατά το δυνατόν επισκόπηση των σπουδαιότερων σχετικών ερευνών.

ροφορίες κάθε φορά και μεγεθύνει έτσι τη σημασία τους, συνήθως ανάλογα με την εμπορικότητα αυτών των πληροφοριών. Δεδομένου δε ότι η τηλεόραση, με τη δύναμη της ζωντανής εικόνας που διαθέτει, ασκεί άμεση και καταλυτική επίδραση στη διαμόρφωση της στάσης και της γνώμης των τηλεθεατών, εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς τον τεράστιο ρόλο που μπορεί να παίξει η τηλεόραση, μέσα από την επιλογή τέτοιων ειδήσεων ή σκηνών, στη χειραγώγηση αλλά και τη διαπαιδαγώγηση ενός ολόκληρου λαού.

Χρήσιμος βέβαια είναι σε γενικές γραμμές αυτός ο ρόλος της για την ψυχαγωγία, την επιμόρφωση και την πληροφόρηση των τηλεθεατών, έστω και αν πολλές φορές τα προγράμματά της τους οδηγούν σε κατάσταση απομόνωσης, αλλοτρίωσης και –ίσως– αποχαύνωσης. Ακόμη και η μεμονωμένη προβολή θεμάτων βίας είναι ίσως συχνά χρήσιμη, ώστε να γνωρίζει κανείς τι συμβαίνει γύρω του και να μη δημιουργεί μέσα του νοσοτροπία θερμοκηπίου. Όμως κρίσιμα ερωτήματα αναφύονται όταν η προβολή σκηνών βίας γίνεται με συστηματικό τρόπο και αποτελεί την καθημερινή πνευματική «τροφή» των τηλεθεατών.

Τι είδους επίδραση ασκείται άραγε τότε στους τηλεθεατές; Θετική ή αρνητική;

Οι θεωρίες που διατυπώθηκαν θα μπορούσαν να ομαδοποιηθούν σε δύο βασικές κατηγορίες, διαμετρικά αντίθετες μεταξύ τους:

Κατά τη μια ομάδα θεωριών, η τηλεόραση έχει μάλλον θετική επίδραση στον άνθρωπο:

- διότι του προκαλεί ένα αίσθημα άγχους, απώθησης και «αλλεργίας» στα σχετικά θέματα, ή και άμβλυνσης της επιθετικής του διάθεσης, με αποτέλεσμα σε δεδομένη στιγμή να εμφανίζει αναστολές στην τυχόν εκδήλωση βίας ή και
- διότι λειτουργεί ως «κάθαρση» με την αριστοτελική έννοια του όρου, αφού επιτρέπει στον άνθρωπο να βιώσει την επιθετικότητά του στο πεδίο του φανταστικού και να λυτρωθεί έτσι από τις τυχόν επιθετικές του παρορμήσεις ή ενοχές ή τουλάχιστον να τις θέσει υπό έλεγχο.

Κατά την άλλη ομάδα θεωριών, η τηλεόραση και τα άλλα Μ.Μ.Ε. ασκούν αρνητική επίδραση στον άνθρωπο είτε αμβλύνοντας την ευαισθησία του σε θέματα βίας και εξουκειώνοντάς τον έτσι στην ιδέα της, είτε πάλι διερεθίζοντάς τον στη διάπραξη βιαιοτήτων μέσα από μια διαδικασία μάθησης ή και μίμησης μέσω υποβολής.

Οι εμπειρικές έρευνες που έγιναν κατά καιρούς στην Ελλάδα και στο εξωτερικό για την επαλήθευση αυτών των θεωριών (ίσως πάνω από 3.500 συνολικά!) δεν επιβεβαίωσαν με απόλυτο τρόπο τη μία από τις δύο αυτές αντικρουόμενες θέσεις (άλλωστε είναι γνωστές οι μεγάλες μεθοδολογικές δυσκολίες ενός τέτοιου εγχειρήματος), αλλά συνετέλεσαν κυρίως στη διατύπωση μιας περισσότερο σύνθετης και πολυπαραγοντικής θεώρησης του προβλήματος:

Έγινε, κατά πρώτον, διαχωρισμός με βάση την ηλικία, το φύλο και την κοινωνικοοικονομική κατάσταση του ατόμου που δέχεται τα τηλεοπτικά μηνύματα βίας και διαπιστώθηκε έτσι, από διάφορες έρευνες, ότι πιο πολύ αρέσκονται να παρακολουθούν εκπομπές με θέματα βίας άτομα νεαρής ηλικίας, κυρίως αγόρια, μικρής σχετικά μόρφωσης και μάλιστα προερχόμενα από κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα².

Παράλληλα διερευνήθηκε το πρόβλημα κατά πόσον τα νεαρά άτομα που φαίνεται να επηρεάζονται από έργα βίας έχουν ήδη μια προδιάθεση μέσα τους προς τη βία, και, επομένως, επιλέγουν τέτοια προγράμματα ακριβώς για να ικανοποιήσουν αυτή την προδιάθεση, ή μήπως, αντίστροφα, η δημιουργία αυτής της προτίμησης για βία οφείλεται στην ίδια την προβολή της βίας από την τηλεόραση. Από έρευνα του βρετανού *Belson*, που δημοσιεύθηκε το 1978, (σελ. 392), διαπιστώθηκε ότι υπάρχει μια αμφίδρομη, διαλεκτική σχέση ανάμεσα στις σκηνές βίας που βιώνει ένα νεαρό αγόρι και στην προδιάθεσή του να βλέπει τηλεοπτική βία, αλλ' ότι η σχέση αυτή αφορά μόνο τις μικρής σπουδαιότητας σκηνές βίας, ενώ για τις μεγαλύτερης σπουδαι-

2. Έρευνες *Schramm* κ.ά. 1961, σελ. 106 επ., *Bonfadelli*, 1989, 159 επ. και *A. Βολτή*, 1977 76 επ.

ότητας τέτοιες σκηνές η επίδραση είναι μονής κατεύθυνσης, με την έννοια ότι η μεγάλη έκθεση ενός αγοριού σε τηλεοπτική βία αυξάνει και τον βαθμό εκτέλεσης των πράξεων βίας εκ μέρους του, ανεξάρτητα από την τυχόν προδιάθεση βίας μέσα του.

Τέλος, από μια τρίτη άποψη διερευνήθηκαν οι ειδικότεροι παράγοντες που επιδρούν περισσότερο ή λιγότερο στην αφομοίωση και υιοθέτηση προτύπων βίας από ένα τηλεθεατή, κυρίως μικρής ηλικίας. Διαπιστώθηκε ότι πέρα από τη συχνότητα και την ένταση με τις οποίες εκπέμπονται καθημερινά τα μηνύματα βίας και οι οποίες ασφαλώς επιδρούν σημαντικά στον τηλεθεατή, οι παράγοντες που κυρίως οδηγούν στην υιοθέτηση τέτοιων προτύπων βίας σχετίζονται προπάντων

- με τον βαθμό ομοιότητας των μηνυμάτων βίας που δέχεται κανείς σε σχέση με καταστάσεις του περιβάλλοντός του (εάν δηλ. διαβλέπει κανείς ομοιότητα του εαυτού του και του τηλεοπτικού προτύπου βίας) ή με τη δική του ψυχολογική κατάσταση, τωρινή ή / και προγενέστερη (π.χ. προηγούμενες εμπειρίες απογοήτευσης), καθώς και
- με τον τρόπο κατά τον οποίο παρουσιάζονται οι σκηνές βίας από την τηλεόραση (εάν δηλ. οι σκηνές βίας, π.χ. σε τηλεοπτικές ταινίες, έχουν αληθοφάνεια και εάν εξυμνείται η βία ή εάν αντίθετα η βία καταδικάζεται, με επικράτηση των «δυνάμεων του καλού»). Ακόμη,
- θετικό ρόλο στη μείωση των δυσμενών αυτών επιδράσεων παίζει η παρουσία των γονέων κοντά στα παιδιά τους κατά την προβολή σκηνών βίας από την τηλεόραση και η εκ μέρους τους κριτική συζήτηση των σκηνών αυτών, καθώς και η γενικότερη θετική ή αρνητική αντιμετώπιση της βίας από το κοινωνικό πλαίσιο αναφοράς του παιδιού.

Επίσης μπορεί να λεχθεί ότι η εκπεμπόμενη τηλεοπτική βία ασκεί αρνητική επίδραση και δρα ενισχυτικά κυρίως σε νεαρά άτομα με διαταραγμένες διαπροσωπικές σχέσεις (με συμμαθητές, γονείς κ.λπ.)³ και σε άτομα που δεν αξιοποιούν δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο τους. Με δεδομένο όμως το γεγονός ότι

3. Έρευνα *Himmelweit* κ.α., 1958, 195.

σε πολλές ελληνικές οικογένειες, κυρίως χαμηλότερων κοινωνικοοικονομικών διαστρωματώσεων, οι διαπροσωπικές σχέσεις εμφανίζουν προβλήματα, ότι η τηλεόραση είναι γι' αυτές ο κυριότερος άξονας ψυχαγωγίας (σύμφωνα με παλαιότερη έρευνα, περίπου 52% έφηβοι βλέπουν καθημερινά 2-3 ώρες τηλεόραση και 24% 4-5 ώρες)⁴ και ότι οι σκηνές βίας που προβάλλονται (και) από την ελληνική τηλεόραση αποτελούν μια συνήθη κατάσταση (διαπιστώθηκε ότι από τις 112 κινηματογραφικές ταινίες που προβλήθηκαν μέσα σε 7 εβδομάδες σε παλαιότερη έρευνα από τα 2 κρατικά κανάλια, οι μισές, δηλ. οι 56 ήταν ακατάλληλες για παιδιά κάτω των 13 ετών)⁵, η πιο πάνω αρνητική επίδραση φαίνεται δυστυχώς ότι είναι ιδιαίτερα μεγάλη.

Από την άλλη πλευρά θα πρέπει να τονισθεί ότι σύμφωνα με τα πορίσματα έρευνας της Π. Πάντζου κ.ά. (1988, 329), τα παιδιά 6-7 και 9-10 ετών εκφράζουν σε μεγάλο ποσοστό (49,5%) την επιθυμία οι εκπομπές τους να έχουν αστείο, κωμικό, χαρούμενο και διασκεδαστικό περιεχόμενο και μόνο 26% να έχουν βία, δράση και περιπέτεια.

Το πόρισμα αυτό αξίζει, νομίζω, να προβληματίσει τους διευθυντές προγράμματος των τηλεοπτικών καναλιών, έστω και από καθαρά εμπορική άποψη, πολύ περισσότερο μάλιστα ενόψει και των σαφών επιταγών της σχετικής κοινοτικής οδηγίας 89/552 (ήδη: π.δ. 100/2000, ά. 8· πρβλ. και π.δ. 77/2003, ά. 10), που απαγορεύει στους ραδιοτηλεοπτικούς οργανισμούς την προβολή πορνογραφικών σκηνών ή σκηνών άσκοπης βίας.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Βουϊδάσκη, Βασ., Η τηλεοπτική βία και επιθετικότητα και οι επιδράσεις τους στα παιδιά και στους νέους, Αθήνα: Γρηγόρης, 1992, β' έκδ. 1995.

Κρίππα, Γ., Κωδικοποίηση νομοθεσίας περί μέσων ενημέρωσης, Αθήνα - Κομοτηνή, Α.Ν. Σάκκουλας, 1992.

Μπαστέα, Ν., «Η τηλεόραση κυρίαρχος της ζωής μας». Αποτε-

4. Σύμφωνα με την έρευνα της Λουκίας Μπεζέ, 1988, 353.

5. Έρευνα του Στ. Μωϋσειδί, 1983, 454 επ.

- λέσματα ερευνών και ελληνικά δεδομένα σε ειδικό αφιέρωμα της εφημ. «Τα Νέα», 24.1.94, σελ. 32-33, 25.1.94, σελ. 24-25, 26.1.94, σελ. 32-33, 27.1.94, σελ. 15 και 28.1.94, σελ. 16.
- Μπαστέα, Ν., «Ζάπινγκι στη βία των καναλιών». Συμπεράσματα έρευνας του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, εφημ. «Τα Νέα», 6.6.1994, σελ. 28-29.
- Μπεζέ, Α., Τηλεόραση και παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων, εις: Κ. Ναυρίδη, Γ. Δημητρακόπουλου, Γρ. Πασχαλίδη (εκδ. επιμ.), Τηλεόραση και Επικοινωνία, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 1988, 343-364.
- Μουσειδής, Στ., Ο κινηματογράφος στην τηλεόραση, εις: Υλικά και Πρακτικά του Α' Πανελληνίου Συνεδρίου ΡαδιοΤηλεόρασης, διοργάνωση: Π.Ο.Θ.Α. κ.ά., Αθήνα 1983, 454-457.
- Πάντζου Π., Κοντοπούλου, Α., Κωστελένου, Α., Ναυρίδη, Κλ., Κατσουγιάννη Κλ., Δημητρακόπουλου Γ., Τηλεοπτικές προτιμήσεις και σχέσεις σχετικά με το τι είναι «για παιδιά» και τι «για μεγάλους» στην Ελληνική τηλεόραση, εις: Κλ. Ναυρίδη κ.ά. (εκδ. επιμ.), Τηλεόραση και Επικοινωνία (βλ. ανωτ., υπό Μπεζέ Α.), 319-341.
- Schneider, H. J., Το έγκλημα στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, Ελλην. Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, αριθμ. 3-4, 1989, 88-116.
- Στρογγυλή Τράπεζα του Ελληνικού Τμήματος της Διεθνούς Επιτροπής Κοινωνικής Αμύνης, με θέμα «Μέσα μαζικής ενημέρωσης και εγκληματικότητα», με εισηγήσεις και παρεμβάσεις των Κ. Βουγιούκα, Μ. Κανδυλάκη, Α. Κοεμτζόπουλου, Κ. Λογοθέτη και Β. Ζησιάδη, που δημοσιεύθηκαν στο ενημερωτικό δελτίο του Ελλην. Τμήματος «Πλάτων», τ. 11/26 (Ιανουάριος-Ιούνιος 1994), 5-36.
- Belson, W. A., Television Violence and the Adolescent Boy, Westmead, Farnborough (U.K.): Saxon House, 1978.
- Bonfadelli H., Der Einfluss des Fernsehens auf die Konstruktion der sozialen Realität: Befunde aus der Schweiz zur Kultivierungshypothese, εις: R. Burkart (Hrsg.), Wirkungen der Massenkommunikation. Theoretische Ansätze und empirische Ergebnisse, Wien: Wilhelm Braumüller, 1989, 154-169.

Gerbner G., Gross L., Jackson-Beeck M., Jeffries-Fox S., Signorelli N., Cultural Indicators: Violence Profile No 9, εις: Journal of Communication, 28: 1978, 176-207.

Himmelweit H., Oppenheim A. / Vince F., Television and the Child. An empirical study of the effect of television on the young, London/New York/Toronto: Oxford University Press, 1958.

Schramm W., Lule J., Parket (ed.), Television in the lives of our Children, Stanford: Stanford University Press, 1961.



«Δρόμος με άνθρωπο». Σχέδιο
του Παύλου Βαλσαμάκη